

**SUOMALAISEN MARSSIMUSIIKIN LYRIIKAN PIIRTEET TOISEN
MAAILMANSODAN AIKAISSA MARSSIMUSIIKISSA**

Eemi Volotinen
Kandidaatintutkielma
Musiikkitiede
Jyväskylän yliopisto
Kevätlukukausi 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Eemi Volotinen	
Työn nimi Suomalaisen marssimusiikin lyriikan piirteet toisen maailmansodan aikaisessa marssimusiikissa	
Oppiaine Musiikkitiede	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevätlukukausi 2020	Sivumäärä 24
Tiivistelmä <p>Toinen maailmansota yleisesti katsottuna on yksi tutkituimmista aihepiireistä tieteellisen historian tutkimuksen alalla. Kuitenkin toisen maailmansodan aikaisesta marssimusiikista, sen musiikillisista piirteistä ja lyriikasta on rajallisesti tieteellistä tutkimustietoa niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Lähinnä toisen maailmansodan aikaiseen musiikkiin liitettävä tutkimus on painottunut populaarimusiikkiin ja sen eri muotojen selventämiseen.</p> <p>Tässä kandidaatintutkielmassa tarkasteltiin suomalaisen marssimusiikin lyriikan piirteitä toisen maailmansodan aikaisessa marssimusiikissa. Tutkimusta ohjasi marssikirja-aineisto, josta valittiin kuusi marssia tarkempaan analyysiin. Analyysi toteutettiin diskurssianalyysin keinoin, jonka avulla analyysin painopiste muotoutui lyriikan kielen- ja sanojenkäytön tarkasteluun. Pääkäsitteinä diskurssianalyysissä toimi propagandan teoria, nationalismi, kansallinen identiteetti ja hegemoninen maskuliinisuus. Diskurssianalyysin avulla tutkimuksessa eroteltiin kolme marssien lyriikoita ohjaavaa pääteemaa. Pääteemat kohdentuivat romantisoitun kuvan luomiseen Suomesta, isänmaallisuuden, toverillisuuden ja taisteluhengen korostamiseen ja hegemonisen maskuliinisuuden korostamiseen.</p> <p>Tutkimuksen tuloksista selvisi, että suomalaisten marssien lyriikoilla on ollut vahva propagandistinen luonne toisen maailmansodan aikaan käytetyissä marsseissa. Lyriikoissa on käytetty monia tapoja propagandan luomiseen, joissa tässä tutkimuksessa lähemmin tarkasteltiin romantisoitun kuvan luomista Suomesta, toisaalta isänmaallisuuden, toverillisuuden ja taisteluhengen korostamista sekä hegemonisen maskuliinisuuden korostamista ja esiintymistä marssien lyriikoissa. Koska tutkimus toteutettiin kandidaatintutkielmana, varmoja yleistettäviä rajauksia marssien piirteistä ei voida kuitenkaan esittää. Tämä tutkimus kuitenkin tarjoaa arvokkaan laadullisen katsauksen aineistona toimineisiin marssien lyriikoihin ja sen tuloksia voidaan käyttää ohjaavina havaintoina tulevassa laaja-alaisemmassa tutkimuksessa.</p>	
Asiasanat Toinen maailmansota, marssimusiikki, propaganda, nationalismi, kansallinen identiteetti, hegemoninen maskuliinisuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Aiempi tutkimus.....	2
1.2	Tutkimuksen tavoite.....	4
1.3	Tutkimuksen aineisto ja menetelmä	5
2	Marssit vallan välineenä	8
2.1	Propagandan teoria.....	8
2.2	Nationalismi ja kansallinen identiteetti.....	10
2.3	Hegemoninen maskuliinisuus.....	12
3	Suomen sankarien lyriikat	13
3.1	Romantisoidun kuvan luominen.....	14
3.2	Isänmaallisuuden, toverillisuuden ja taisteluhengen korostaminen.....	15
3.3	Hegemoninen maskuliinisuus ja miehinen ylivalta	16
4	Diskussio	19
4.1	Jatkotutkimus.....	20
4.2	Lopuksi	20
	Lähteet	22

1 JOHDANTO

Toinen maailmansota on yleisesti katsottuna yksi tutkituimmista aihepiireistä tieteellisen historiantutkimuksen piirissä, mutta vähintäänkin yhtä suosittu ja pysyvä aihe se on nykyisenkaltaisessa mediassa ja lehdistössä. Toiseen maailmansotaan liittyvää tutkimusta on tehty monista näkökulmista lähtien perinteisen sotahistorian luonnista aina sodan psykologisia vaikutuksia kartoittaviin tutkimuksiin. Musiikinpiirteiden ja lyriikan saralta tutkimuksia löytyy jonkin verran, mutta ne painottuvat suurimpien maiden musiikin analysointiin, kuten Saksaan, Neuvostoliittoon ja Iso-Britanniaan. Huomioitavaa toisen maailmansodan aikaisen musiikin tutkimuksessa kansainvälisesti on se, että se painottuu vahvasti populaarimusiikin piiriin jättäen esimerkiksi marssimusiikin tutkimuksen huomattavan pienelle osalle verrattuna sen todellisiin propagandistisiin vaikutuksiin.

Tutkielmassani pyrin kiinnittämään huomioni nimenomaan suomalaiseen marssimusiikkiin ja sen lyriikan piirteisiin toisen maailmansodan aikaisessa ympäristössä. Marssimusiikki ja siihen läheisesti liitettävät kansallislaulut ovat mielenkiintoinen tutkimusala, koska marssimusiikilla on ollut historiallisesti suuri yhteiskunnallinen vaikutus niin yhteiskuntien sisällä kuin maiden välisessä vuorovaikutuksessa. Marssimusiikkia ja musiikkia ylipäänsä on käytetty läpi vuosisatojen tehokkaana propagandan välineenä ja toisen maailmansodan aikana sen käyttäminen lisääntyi kaikkien maiden toimesta, osittain kehittyneempien sodankäyntitapojen ansiosta. Suomi ei siis eronnut musiikin propagandakäytössä juurikaan muista maista. (Kilpiö 2016.) Propagandan välineinä käytettiin kaikkia mahdollisia kanavia, joista yleisimmät olivat radiosta ja lehdistön kautta kulkeutunut propaganda. Musiikki ja laulut sopivat erityisen hyvin propagandan välineeksi, koska ne vaikuttavat tehokkaasti kuulijan tunteisiin. (Laulainen 2016, 25.) Laulujen sanat jäävät helposti kuulijan mieleen ja sanoja tukevilla musiikillisilla valinnoilla voidaan vahvistaa propagandistista viestiä sanomasta, jota kansakunnalle pyritään levittämään.

Esimerkiksi Sodermann (2008, 122) on esittänyt, että kansallislaulut, niiden laulaminen sekä laulaminen ylipäänsä ja erilaisten tarinoiden kehittäminen on aina kuulunut ihmisen luontoon. Laulamisella ja siihen liitettävillä sanoilla eli lyriikalla saadaan aikaan vahva yhteisöllisyyden tunne. Sodermann (2008) esittääkin, että kansallislaulujen perimmäinen tarkoitus on vahvistaa luodun kansakunnan yhteenkuuluvuutta ja näin näyttää maan yhteenkuuluvuus vahvuutena

muille kansakunnille ja valtioille. Voidaan siis todeta, että kautta aikojen kaikkiin kansakuntiin on kuulunut kansallislaulujen laulaminen eikä se ole viime vuosisatoina ainakaan vähentynyt. Kansallislauluilla, marsseilla ja muilla politisoituneilla lauluilla ja niiden lyriikoilla voidaan ohjata vahvasti poliittista luentaa (Sodermann 2008, 112). Lyriikat tällaisissa politisoituneissa kansallismielisissä lauluissa ovat usein maskuliinisuutta, jumalaa tai jotain tiettyä kansakunnan piirrettä ihailevia. Ne tuovat kansakunnan päättäjille suuren hyödyn pyrkimyksessään muodostaa mahdollisimman vahva valtio ja yhteiskunta.

Kansallislaulut, marssilaulut ja muut jollain tavalla politisoituneet laulut ovat mielenkiintoinen tutkimuskohde, koska niiden avulla voidaan ohjailla yhteiskunnan toimintaa ja mielipiteitä. Tutkimalla näitä voidaan ymmärtää paremmin historiaa, mutta toisaalta soveltaa opittua tulevaisuuden monimutkaisiin tilanteisiin. Suomen näkökulmasta marssimusiikin käyttöä propagandan välineenä on tutkittu edelleen suhteellisen vähän, joten myös tästä näkökulmasta tarkasteltuna aihe kaipaisi lisätutkimusta.

1.1 Aiempi tutkimus

Suomessa sodan aikaisesta marssimusiikista, lyriikoista ja niiden vaikutuksista on kirjoittanut suhteellisen harva. Pääosa toisen maailmansodan musiikkiin liittyvistä suomalaisista tutkimuksista keskittyy populaarimusiikkiin eikä niinkään marssimusiikkiin tai edes klassiseen musiikkiin. Esimerkiksi Einari Kukkonen (1985 ja 2002) on käsitellyt suomalaisia sodan aikaisia lauluja kahdella laajalla pääosin äänilevyn historiaan ja kevyeen musiikkiin painottuvalla teoksellaan. Myös Pekka Gronow on tutkinut samankaltaisesta näkökulmasta kyseistä aihetta kirjoittamassaan ”Äänilevyn historia” –teoksessa (1990, 248-250). Tämän lisäksi esimerkiksi Maarit Niiniluoto (1994) on tarkastellut lähinnä sodan aikaista populaaria viihdettä kirjassaan ”On elon retki näin”. Myös Yle on koonnut Elävään arkistoon sota-ajan propagandalauluja käsittelevät teemasivut, jossa hieman sivutaan samankaltaista aihepiiriä, mutta kokonaisvaltaisesti katsottuna aihe on jäänyt vaille suurempaa tieteellistä tutkimusta.

Laajamittaista tieteellistä tutkimusta marssimusiikista on siis tehty niukasti. Kuitenkin esimerkiksi Emilia Laulainen (2016) on tutkinut monipuolisesti toisen maailmansodan aikaisia suomalaisia sodan ajan lauluja ja eri maiden propagandistisen marssimusiikin tarkoitusperiä selvittävässä vertailevassa Pro gradu –tutkielmassaan ”Sotaisat sävelet: laulut

propagandana Suomessa, Saksassa ja Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana.” Myös muussa tutkimuksessa on pintapuolisemmin huomioitu sodan ajan laulut, kuten Timo Vihavainen (2013, 250) on tehnyt viitatessaan sodan ajan laulujen venäläiskuvaukseen. Suomessa on siis tehty aiempaa tutkimusta yleisellä tasolla sodan ajan lauluista, mutta suurin osa näistä tutkimuksista on vahvasti painottunut populaarimusiikkiin, eikä marssimusiikkia lyriikoiden kautta tarkemmin ole tutkinut kuin Emilia Laulainen (2016) Pro gradussaan. Laulaista (2016) lukuun ottamatta tarkempia analyyseja marssilauluista, niiden lyyrikoista ja melodioista ei siis suomalaisen marssimusiikin näkökulmasta ole tehty, mihin tällä tutkimuksella pyrin vastaamaan. Kaarina Kilpiö (2016) on myös todennut osuvasti artikkelissaan puhuessaan toisen maailmansodan aikaisen suomalaisen musiikin tutkimuksesta yleisesti: ”Sotapropagandan ääniraitaa ei ole Suomessa juuri tutkittu.”

Tarkoitukseni tässä tutkimuksessa on pyrkiä tarkastelemaan kriittisesti sodan ajan marssilauluja Suomen osalta. Millä tavalla sotapropaganda näkyy toisen maailmansodan aikaisien marssien lyriikassa sekä toisaalta, miten nationalismi ja kansallisen identiteetin vaaliminen näyttäytyy marssien lyriikassa? Tärkeää on myös ottaa huomioon hegemonisen maskuliinisuuden esiintyminen lyriikoissa, koska maskuliinisuuden korostaminen oli yleinen käytäntö toisen maailmansodan aikaan (ks. esim. Jokinen 2000). Armeija ja siihen liittyvät asiat on usein katsottu miehiseksi ympäristöksi, joten miehisuus tai maskuliinisuus heijastuu näin myös marssien lyriikoihin. Pyrin myös liittämään löytämiäni asioita yhteiskunnalliseen ympäristöön, koska on hyvä huomioida, että marssit, niiden lyriikat ja välittämät tunteet eivät ole irrallisia ympäröivästä yhteiskunnasta.

Vaikka huomioni kiinnittyy pääasiassa marssilaulujen lyriikoihin, pyrin huomioimaan myös sen, mikä vaikutus marssien musiikillisella puolella on ollut. Vahvat musiikilliset piirteet ovat varmasti edesauttaneet sanoitusten ymmärtämistä ja viestin välittämistä. Suomessa (ja muualla maailmassa) oli toisen maailmansodan aikaan myös valloilla vahva tyyliisuuntaus, jossa tunnetut pääosin klassisen musiikin säveltäjät sekä runoilijat ja kirjailijat, kuten Sibelius tai F.E. Sillanpää ovat säveltäneet, sovittaneet tai sanoittaneet sodan aikaisia marssilauluja ja, heidän muita tuotoksiaan on käytetty sotapropagandan osana esimerkiksi elokuvissa, jolloin musiikin tuttuuden kautta ollaan luotu aivan uudenlaisia merkityksiä musiikin ja propagandan välille tavallisten ihmisten sekä sotilaiden silmissä (Kilpiö 2016). Osaltaan siis voidaan katsoa, että tunnettujen säveltäjien sekä sanoittajien teokset on valjastettu valtiojohtoisen

propagandan välineiksi tuomalla ihmisiä lähemmäksi toisiaan ja näin luomalla sodankäynnille vahvempi yhteinen tarkoitus, vihollinen ja tavoite.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Tämän kandidaatintutkielman tavoite on yhdistää aiempaa marssimusiikkiin liittyvää pääosin poliittisyhteiskuntatieteellistä tutkimustietoa ja tuoda analysoitavista marsseista esiin uudenlaisia näkökulmia siitä, mitä yhteiskunnan piirteitä sodan aikaiset marssit ja etenkin niiden lyriikat ovat pyrkineet korostamaan ja tuomaan esiin. Tutkimuskysymyksiä tarkastelen pääosin propagandan, nationalismin, kansallisen identiteetin ja hegemonisen maskuliinisuuden käsitteiden kautta.

Tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millä tavalla sotapropaganda ilmenee toisen maailmansodan aikaisten marssien lyriikoissa?
- 2) Miten nationalismin ja kansallisen identiteetin vaaliminen näyttäytyy marssien lyriikassa?
- 3) Millä tavalla hegemoninen maskuliinisuus esiintyy ja muodostuu marssien lyriikoissa?

Kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen pyrin vastaamaan propagandan, nationalismin ja kansallisen identiteetin käsitteiden kautta. Kolmanteen tutkimuskysymykseen vastaan käyttäen hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä, jonka avulla tarkastelen marssien lyriikkaa sukupuolentutkimuksen näkökulmasta.

On hyvä huomata, että eri käsitteet ja ilmiöt limittyvät toisiinsa marssien lyriikoissa. On siis täysin ymmärrettävää, että propagandaan, nationalismiin, kansalliseen identiteettiin sekä hegemoniseen maskuliinisuuteen liittyvät ilmiöt esiintyvät lyriikoissa usein myös päällekkäin. Lyriikoita analysoitaessa tulee siis varmistua siitä, että ymmärtää kaikki sen välittämät ulottuvuudet, jotka vaikuttavat lyriikoiden kokonaiskuvaan.

1.3 Tutkimuksen aineisto ja menetelmä

Tämä kandidaatintutkielma perustuu marssikirja-aineiston pohjalta suoritettuun analyysiin, jossa päämenetelmänä toimii diskurssianalyysi. Diskurssianalyysin pohjana ja tutkimuksen aineistona käytän marssien lyriikoita, jotka on valittu sodan aikana julkaistuista suomalaisista marssikirjoista. Tutkielmassa käyttämäni marssikirjat ”Aseveikko: lauluja asemies- ja aseveli iltoihin” vuodelta 1941 ja ”Sotilaanlaulukirja” vuodelta 1942 ovat toisen maailmansodan sotavuosilta 1941-1942 olevia alkuperäisiä marssikirjoja, joita säilytetään Jyväskylän yliopiston kirjastossa. Aineisto on kaikkien vapaasti lainattavissa lukusalikäyttöön. Aineiston alkuperäisyydellä varmistutaan siitä, että lyriikat ovat alkuperäisessä muodossaan eikä niitä ole esimerkiksi sensuroitu sodan jälkeen. Varmistumalla alkuperäisyydestä voidaan tehdä uskottavampia johtopäätöksiä marssien lyriikoista, etenkin niiden propagandaa, nationalismia, kansallista identiteettiä sekä hegemonista maskuliinisuutta ajavista tarkoituseristä. Eettiseltä kannalta katsottuna tutkimusaineistoon ei liity ongelmia, koska kyseiset marssikirjat ovat kaikkien saatavilla eivätkä ne loukkaa kenenkään yksityisyydensuojaa edustaen yleisesti hyväksytyä suomalaista marssikuvausta toisen maailmansodan aikana.

Lopulliseen tutkimukseen on valikoitu kuusi analysoitavaa marssia, jotka on valittu melko vapaamuotoisesti käsillä olevista marssikirjoista. Marssikirjasta ”Aseveikko: lauluja asemies- ja aseveli iltoihin” (1941) on tutkittavana kolme marssia *Sarkatakkien marssi* (alun perin vuodelta 1929, säveltänyt Aapo Similä, sanoittanut Artturi Leinonen), *Sotilaspoika* (alun perin vuodelta 1858, säveltänyt Frederik Pacius ja sanoittanut J.L. Runeberg, suomentanut Paavo Cajander) ja *Vartiokansan laulu* (julkaisuaika tuntematon, sanoittanut Kerttu Vanne). Toisesta marssikirjasta ”Sotilaanlaulukirja” (1942) tutkimukseen on valittu loput kolme marssia, jotka ovat *Verivelka* (julkaisuaika tuntematon, sanoittanut Reino Hirviselmä eli Reino Palmroth), *Marssilaulu* (alun perin vuodelta 1939, säveltänyt Aimo Mustonen, sanoittanut F.E. Sillanpää) ja *Kaunis Karjala* (alun perin 1918, sanoittanut Elli Hällström). Kuuden marssin otannalla varmistutaan siitä, että marsseista löytyy riittävästi materiaalia ja toisaalta myös yhtäläisyyksiä, joilla pystytään vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

Marssien valinnassa ei otettu huomioon sitä, onko marssit tehty ennen sotaa ja kuka ne on tehnyt. Ainoana kriteerinä valinnalle pidettiin sitä, että nämä kyseiset analysoitavat marssit tulisi löytyä alkuperäisestä sodan aikaisesta marssikirja-aineistosta, jolloin voidaan olettaa, että ne ovat olleet yleisessä käytössä ja yleisesti hyväksytyssä asemassa sodan aikana.

Lopulliseen analysoitavaan aineistoon sisältyy niin tunnettuja kuin vähemmän tunnettuja marsseja. Esimerkiksi *Marssilaulu* (Sillanpää 1942), joka tunnetaan myös nimellä Sillanpään marssilaulu, on ollut jo aikanaan suosittu marssi, ja nykypäivänäkin se löytyy usein marssikirjojen sivuilta (Rajala 1993, 188-190). Myös esimerkiksi J.L. Runebergin runoon pohjaava *Sotilaspoika* on yhä nykyään käytössä, vaikka sen lyriikka on syntynyt jo kauan ennen toista maailmansotaa (1858) ja saanut myös paljon kritiikkiä etenkin toisen maailmansodan jälkeen kyseenalaisesta lapsisotilaaseen liitettävästä kuvauksesta. *Sotilaspoika*-marssi on yleinen myös Ruotsin puolella ja siellä kyseisen marssin suosio ei ole kokenut samanlaista kolausta maailmansotien jälkeen kuin Suomessa.

Koska kaikki analyysiin valitut marssit eivät ole kuitenkaan nykyään yleisessä käytössä, niistä ei ole olemassa enää kunnollisia äänitteitä osin varmasti suosionpuutteen ja kehittymättömien tallennusvälineiden takia, mutta myös sodan jälkeisessä modernissa maailmassa radikaalina pidettävän kielenkäytön ja epäsovinnaisen ajatusmaailman takia. Reino Palmroth on hyvä esimerkki toisen maailmansodan aikaisesta henkilöstä, jonka tuotantoa on kielletty sotien jälkeen, koska monet hänen sanoituksistaan ovat sodanjälkeisen maailman näkökulmasta katsottuna liian radikaaleja nykypäivän ilmapiiriin (Jalkanen 2001). Todennäköisesti tämän takia myös hänen tunnetulla nimimerkillään Reino Hirvisellä sanoitetusta marssista *Verivelka* ei ole jäljellä mitään äänitteitä.

Kuuden marssin joukkoon valikoitui neljä miesten sanoittama ja kaksi naisten sanoittamaa marssia. Naisten sanoittamat marssit valikoituivat myös siksi, että tutkimuksen tutkimuskysymysten kannalta on mielenkiintoista tarkastella, löytyykö eri sukupuolten kirjoittamista marsseista eroavaisuuksia yhteiskunnallistenmerkitysten tulkitsemisessa. Voidaan tosin tehdä ennakko-olettamuksia, että kaikki julkisessa jaossa olleisiin marssikirjoihin päätyneet marssit jakavat pääosin saman valtiolähtöisen ideologisen ja propagandistisen pohjan. Tällä ajattelutavalla miesten ja naisten sanoittamista marsseista ei välttämättä löydy suurempia eroja yhteiskunnallistenmerkitysten tulkitsemisessa.

Valitsemani marssikirja-aineiston analysoinnissa, jäsentämisessä ja ymmärtämisessä apuna käytetään perinteistä teoreettista tutkimuskirjallisuutta. Tutkimuskirjallisuus painottuu historiallisyhteiskunnalliseen tieteelliseen tutkimukseen, jossa myös politiikan tutkimuksen piirteet nousevat esiin. Koska tutkimuksessa keskitytään myös hegemonisen

maskuliinisuuden esiintymiseen lyriikoissa, sukupuolentutkimuksen kirjallisuus on tärkeässä roolissa tutkimuskysymysten kannalta.

Tutkimuksen menetelmänä toimii diskurssianalyysi, jonka avulla pyritään analysoimaan ja erittelemään marssimusiikin lyriikan piirteitä suomalaisissa marsseissa toisen maailmansodan aikana. Seuraavassa luvussa eritellään tarkemmin lyriikoiden piirteitä ohjaavat pääkäsitteet, jotka toimivat ohjaavina käsitteinä diskurssien analysoinnissa. Diskurssianalyysillä tarkoitetaan tutkimusmenetelmää, jota tehdessä tutkijaa kiinnostaa tekstissä etenkin sen kielen- ja sanojenkäyttö (Pynnönen 2013, 5). Tässä tutkimuksessa diskurssianalyysiä ohjaa marssien lyriikan kielen- ja sanojenkäyttö, miten kielenkäyttö marssien lyriikoissa esiintyy ja mihin sillä pyritään.

Lisäksi diskurssianalyysiä tehdessä on hyvä ottaa huomioon se, missä käyttökontekstissa käytetty kieli esiintyy ja miten siihen kytkeytyy laajempia tekijöitä ja jännitteitä, kuten historia, yhteiskunta ja politiikka. Myös havainnointi suurempien tekijöiden vaikutuksista ja seurauksista kielenkäyttöön on tärkeä tarkastelukohde diskurssianalyysissä. (Pynnönen 2013, 5.) Marssien lyriikoita tarkasteltaessa on siis tärkeää huomioida se käyttökonteksti, jossa niitä on ylipäänsä käytetty sota-aikana. Historiallinen ja yhteiskunnallinen tilanne on ollut täysin poikkeuksellinen verrattuna nykypäivään, jolloin marssien yhteiskunnallinen merkitys on ollut propagandan ja yleisen ilmapiirin osalta merkittävä osa yhteiskunnallista järjestystä ja sodankäynnin tehokkuutta ylipäänsä.

Voidaan todeta, että teoreettisen kirjallisuuden avulla tässä tutkielmassa pyritään ottamaan huomioon marssien lyriikoiden monet erilaiset yhteiskunnalliset piirteet ja teemat, joihin marsseilla on pyritty ottamaan kantaa erilaisin vaikuttamisen keinoin. Tutkimukseni on aiheeltaan varsin monitahoinen ja laaja. Siitä voidaan kuitenkin löytää suuntaviivoja marssien lyriikoiden jatkotutkimukseen ja jatkotutkimuksen aiheisiin.

2 MARSSIT VALLAN VÄLINEENÄ

Aiempana teoreettisena tietona tutkielmassa käytän propagandan teorian käsitettä sekä nationalismiin ja kansallisen identiteetin käsitteitä. Näiden käsitteiden avulla pyrin löytämään selkeitä toistuvia piirteitä marssilaulujen lyriikoista. Propaganda, nationalistinen ajattelu ja kansallisen identiteetin vahvistaminen oli vahva ilmiö niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin toisen maailmansodan aikana. Keskittymällä näihin ilmiöihin voin löytää paremmin marssien lyriikoita ohjaavia tekijöitä ja mahdollisia syitä sille, miksi tietyllä tavalla on toimittu tai haluttu toimia.

Pyrin myös analysoimaan tarkemmin marssien lyriikoiden nais- ja mieskuvausta keskittymällä etenkin lyriikoiden hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen korostamisen tärkeyteen marssien lyriikoissa. Maskuliinisuus tai hegemoninen maskuliinisuus osoittautui lyriikkoja tutkiessani tärkeäksi seikaksi, jota ei voi jättää huomioimatta analysoitaessa lyriikoita. Myös Arto Jokinen (2000) on nostanut oivallisesti esiin, kuinka suomalaisessa sotilasmyytissä etenkin toisen maailmansodan aikaan (talvisota ja jatkosota) suomalaisesta (mies)sotilaasta on pyritty luomaan myyttistä kuvaa eräänlaisena korpisoturina. Jokinen (2000) selvittää, kuinka tällaisella kuvauksella pyritään muokkaamaan miehiä identiteetiltään ”täydellisen” miehisen sotilaan kuvaksi. (Jokinen 2000, 127-128.) Hegemonisen maskuliinisuuden tutkimisella pyrin siis löytämään lyriikoista niitä piirteitä, jotka edesauttavat tietynlaisen mieskuvan ja ihanteelliseksi mielletyn sotilaan identiteetin luomista.

Lyhyesti voidaan todeta, että propaganda, nationalismi ja kansallinen identiteetti ovat kaikki todella vaikeita käsitteitä hallita ja jäsentää. Tällaisten käsitteiden ongelmaksi nähdään usein se, että ne ovat niin monitahoisia ja vaikeasti määriteltäviä, etteivät tutkijat ole saaneet tartuntapintaa siihen, minkälainen toiminta lasketaan kuhunkin käsitteeseen kuuluvaksi (Anderson 2007, 35-37). Seuraavaksi määrittelen yksityiskohtaisemmin kyseiset pääkäsitteet, joiden pohjalta analysoin tarkemmin valitsemiäni marssien lyriikoita.

2.1 Propagandan teoria

Propaganda ja sen tutkimus voidaan katsoa laajasti tutkituksi tutkimusalueeksi varsinkin, kun tarkastellaan ensimmäisestä maailmansodasta alkanutta aikaa, jossa propagandalla ja sen

käytöllä on ollut korostunut merkitys esimerkiksi sodankäynnissä. Ensimmäinen maailmansota katsotaan yleisesti ensimmäiseksi sodaksi, jossa propagandalla oli suuri vaikutus sodan kulkuun sekä siviiliväestön mielipiteisiin sodan luonteesta. (Laulainen 2016, 4.) Toinen maailmansota vain vahvisti (sota)propagandan käyttöä maailmanlaajuisesti ja näin myös alan tutkimus pääsi kehittymään. Esimerkiksi Pilke (2015, 67) esittää artikkelissaan hyvin, kuinka 1930-luvun päättyessä Suomessa vallitsi lähes yksimielinen kanta siitä, että propagandan käyttö on välttämätöntä ja kuinka propagandasta alettiin puhua neljäntenä aselajina perinteisten aselajien rinnalla.

(Sota)propagandaa on pyritty määrittelemään eri tieteenalojen tutkijoiden toimesta monilla eri tavoilla, riippuen tietysti historiallisesta ajasta ja paikasta. Esimerkiksi Garth S. Jowettin ja Victoria O'Donnelin (2012, 2) antama yleinen määritelmä propagandalle korostaa propagandassa esiintyvää laajaa pyrkimystä välittää tiettyjä ajatuksia. Tyypillinen ominaisuus propagandalle on se, että ihmisten mielipiteitä pyritään muokkaamaan esimerkiksi valtioiden tai muiden isojen organisaatioiden edun mukaiseksi. Propagandaa esiintyy ympäri maailmaa riippumatta valtiosta, mutta propagandan esiintymisen tyyli riippuu etenkin valtion muodosta, poliittisesta tilanteesta valtiossa ja mahdollisista poikkeusoloista valtion sisällä. Tällaiset poikkeusolot syntyvät useimmin, kun jokin maa on ajautunut sotaan toisen valtion kanssa. Silloin propagandan ilmenemismuoto muuttuu yleensä sotapropagandatyypiseksi, joka eroaa perinteisestä propagandasta jonkin verran. Tässä tutkielmassa keskiössä onkin etenkin Suomen käyttämä sotapropagandistinen kieli marssien lyriikoissa.

Suomessa sotaan liitettävän sotapropagandan on määritellyt esimerkiksi Heikki Luostarinen (1986, 44) seuraavasti: ”– – valtiojohtoiseksi yhteiskunnan sotilaallisen mobilisaation menetelmäksi, jonka pyrkimyksenä on maksimoida väestön oma-aloitteinen ja sisäistetty, valtion intressien suuntaisesti ohjautuva toiminta ja siten vähentää valvonta- ja rangaistuskoneiston tarvetta.” Voidaan siis todeta, että sotapropaganda eroaa ns. normaalista propagandasta siinä, että sodan aikana propaganda on vielä vahvemmin kohdennettua ja valtiojohtoisen propagandan on sotatilanteessa pakko onnistua, koska epäonnistumisella voi olla kauaskantoiset vaikutukset valtion toimintaan ja tulevaisuuteen. Sotapropagandalla pyritään vahvistamaan kansalaisten uskoa siihen, että valtio käy sotaa oikeista syistä ja että sota voidaan myös voittaa.

Propagandaan voi olla monia tarkoitusperiä, joista yleisimmät sodan aikana ovat esimerkiksi ihmisten neuvominen säästeliäisyyteen elintarvikkeiden, tekstiilien ja polttoaineen kuluttamisessa. Toisaalta on myös selvää, että propagandan avulla valtio haluaa kannustaa miehiä astumaan palvelukseen oman maan puolesta ja näin vahvistamaan sodankäynnin tarkoitusperiä myös valjastamalla muitakin ihmisryhmiä sotateollisuuden osaksi. Usein kuitenkin katsotaan, että propagandaa käytetään tehokkaimmin hyväksi, kun pyritään kohdistamaan yhteisön vihamielisyys yhteistä vihollista kohtaan. (Laulainen 2016, 5.) Sodan voittamiseen tarvitaan edelleen sotilaallista ja aseellista voimaa valtiolta, joten on hyvä ottaa huomioon, että pelkästään onnistuneella propagandalla ei voiteta sotia. Onnistunut propaganda kuitenkin voi edesauttaa ratkaisevasti valtion ja yhteisöiden tarkoitusperiä ja niiden saavuttamista. Propagandan avulla pyritään etenkin vahvistamaan kansakunnassa koettua nationalismia, kansallisen identiteetin tunnetta sekä yhteiskunnan yhteenkuuluvuutta. Määrittelen seuraavaksi nationalismin ja kansallisen identiteetin käsitteet, jotka liittyvät läheisesti myös propagandaan ja sen luonteeseen.

2.2 Nationalismi ja kansallinen identiteetti

Jos propagandan käsite vaikuttaa monitahoiselta, sellaisena voidaan pitää myös nationalismin käsitettä. Tähän epäkohtaan on tarttunut esimerkiksi Benedict Anderson (2007) kirjassaan ”Kuvitellut yhteisöt – nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua.” Anderson tuo esille, kuinka tutkijoille läpi vuosien on aiheuttanut haasteita määrittellä nationalismin tai kansakunnan käsitteet tieteellisesti lähinnä niiden monien ulottuvuuksien takia sekä sen takia, että politiikan ihanteet ovat muuttaneet aika ajoin nationalismin virtauksia (Anderson 2007, 37-38). Lopulta Anderson päätyykin esittelemään täysin uuden määritelmän, jonka hän nimeää kuvitelluiksi poliittisiksi yhteisöiksi. Kuvitelluilla yhteisöillä Anderson tarkoittaa sitä, että kaikki kansakunnat ovat kuviteltuja yhteisöjä ja siten historiallisia, ihmisen luomia olentoja. Andersonin oivallusten avulla keskustelu nationalismista ja sen muodoista sekä kansallisen identiteetin muodostumisesta yhteiskunnan yhtenäistämiseksi on saanut ihan uuden todellisuuden, jonka avulla nationalismia voidaan määrittellä ja ymmärtää. (Anderson 2007, 39-41.)

Vaikka nationalismiin painottuvassa tutkimuksessa globaalia, kaikkea tutkimusta selkeyttävää määritelmää nationalismista ei edelleenkään ole, niin monet tutkijat ovat sitä silti pyrkineet

määrittelemään. Esimerkiksi kotimaisen tutkimuksen piirissä Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen (2004) ovat antaneet nationalismille jonkinlaisen määritelmän toimittamassaan teoksessa ”Nationalismit”. He kutsuvat kyseistä määritelmää eräänlaiseksi ”työmääritelmäksi”: ”– – nationalismi on ajattelu- ja puhetapa sekä ideologia ja poliittisen yhteisön ohjeistus, joka jakaa ihmiskunnan kansoihin ja maapallon alueet kansallisvaltioihin sekä tekee ihmisten kansallisuudesta heidän identiteettinsä ja käyttäytymisensä kannalta tärkeän, ellei ratkaisevan seikan” (Pakkasvirta & Saukkonen 2004, 14-15).

Nationalismista puhuttaessa huomiotta ei voi myöskään jättää kansallisen identiteetin käsitettä, joka liittyy nationalismiin käsitteeseen ja siitä kumpuavaan ajattelutapaan. Pakkasvirta ja Saukkonen (2004, 91) ovat samaisessa teoksessa syventyneet kansallisen identiteetin käsitteeseen ja esittäneet, että käsite on melko moderni, koska se on ilmestynyt kansainväliseen keskustelukenttään vasta 1900-luvun puolivälistä lähtien. Stuart Hall (1999) on käsitellyt kansallisen identiteetin muodostumista ja esittänyt, että kansalliset kulttuurit toimisivat identiteetin rakentavina tekijöinä tuottamalla merkityksiä ”kansakunnasta”. Hänen mukaansa yksilön on helpompi identifioitua kansakuntaan vahvan kansallisen identiteetin kautta. (Hall 1999, 47-48.) Kansallinen identiteetti käsitteenä on merkitykseltään laaja-alainen ja voi viitata esimerkiksi jonkin valtion poliittiseen ja kansainväliseen identiteettiin, jonkin kansan tai kansakunnan identiteettiin, sekä siihen, millä tavoilla yksilöt identifioituvat johonkin kansakuntaan, valtioon tai näihin kumpaankin (Pakkasvirta & Saukkonen 2004, 90). Oleellista sekä nationalismiin että kansallisen identiteetin käsitteille on se, että erilaisten kansallisten merkitysten luonnilla pyritään herättämään kuulijoissa vahva kansallistunne, oli kyse musiikista, kirjallisuudesta, kuvataiteesta tai muista tärkeiksi koetuista elämänalueista.

Vaikka nationalismiin ja kansallisen identiteetin käsitteet on vaikea määrittää yksiselitteisesti, katson, että ne ovat tärkeitä rakennuspalasia analysoidessani marssikirja-aineistoa. Nationalismin ja kansallisen identiteetin nostamat monitahoiset teemat nousevat usein vahvasti esiin marssilaulujen lyriikoissa, joissa nationalismi ja kansallinen identiteetti liitetään politiikkaan ja sitä kautta propagandaan. Nationalismilla ja kansallisella identiteetillä pyritään vahvistamaan kansan identifioitumista ja erottautumista muista kansoista parempaan ryhmään. Kyseisellä ajattelutavalla pyritään saamaan paremmin esiin kansakuntien vastakkainasettelua, jolla voidaan oikeuttaa kansakunnalle esimerkiksi sodan käymisen tärkeys selviytymisen sekä tulevaisuuden kannalta.

2.3 Hegemoninen maskuliinisuus

Hegemoninen maskuliinisuus on mies- ja maskuliinisuustutkimuksen keskeisin käsite, jota monet tutkijat ovat käyttäneet sekä soveltaneet maskuliinisuustutkimuksessa jo 1970-luvulta lähtien (Jokinen 2010, 130). Arto Jokinen (2010) määrittelee hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen tietyssä historiallisessa ajassa ja paikassa esiintyväksi kulttuurisesti idealisoiduksi maskuliinisuudeksi, johon liittyvät arvot ja maailmankatsomus ovat hallitsevassa asemassa ympäröivässä yhteiskunnassa. Yleensä tällaisessa ideaalissa maskuliinisessa asemassa ovat miehet, jotka käyttävät valtaa yhteiskunnassa esimerkiksi politiikan, talouden, sosiaalisuuden tai uskonnon kautta ja näin muodostavat yhteiskunnan johtavan luokan. Hegemonisella maskuliinisuudella pyritään siis myös luomaan tietynlaisia rooleja ihmisten välille, kun se sisältää ideaalikuva tai ihanteen, johon jokaisen miehen tulisi tähdätä. (Jokinen 2010, 131-132.) Esimerkkeinä suomalaisista hegemonisen maskuliinisuuden ideaaleista Jokinen (2010, 132) nostaa esille Mannerheimin ja Antti Rokan, joista Mannerheim tosin edustaa hegemonisen maskuliinisuuden ihannetta Jokisen mukaan enemmän myyttisenä kuin historiallisena henkilönä. Jokinen (2010, 132) kirjoittaaakin osuvasti seuraavasti: ”Hegemoninen maskuliinisuus onkin symbolisesti ihannoitua kulttuurituotteissa ja mediassa.”

Hegemonisen maskuliinisuuden käsite on tärkeä tutkielmani kannalta, koska se avaa armeijan ja sotilasinstituution rakennetta niin Suomessa kuin yleisesti muuallakin maailmassa. Armeija luo yleensä hegemonisen maskuliinisuuden periaatteiden avulla myyttisinäkin pidettyjä käsityksiä siitä, minkälainen esimerkiksi suomalaisen miehisen sotilaan tulisi olla ja miksi armeija on juuri miesten temmellyskenttä, eikä sovellu naisille. Suomalaisesta sotilaasta luodaan usein ihaileva kuva yhä nykypäivänäkin, ja niin virallisella kuin epävirallisella sotilaskielellä on osaltaan vaikutus siihen, minkälainen hegemonisen maskuliinisuuden ihanne armeijasta, sotimisesta ja sotilaasta muodostetaan. Hegemonisen maskuliinisuuden käsitteen avulla pystyn siis erittelemään marssilauluissa ilmeneviä sukupuolittuneita eroja ihmisissä, yhteiskunnassa ja yhteiskunnan toiminnoissa.

3 SUOMEN SANKARIEN LYRIIKAT

Marsseilla ja niiden lyriikoilla oli suuri valtiojohtoinen propagandistinen rooli kaikissa sotaan osallistuneissa maissa toisen maailmansodan aikana. Tämä näkyi myös suomalaisessa marssikuvastossa ja ylipäänsä Suomi-kuvan luonnissa, jossa pyritään korostamaan suomalaisuutta ja Suomen asemaa sekä luomaan kansallista identiteettiä (ks. esim. Pilke 2015). Myös esimerkiksi Laulainen (2016, 26) tuo hyvin esiin, kuinka marssilauluissa propagandan keinoin pyrittiin kohottamaan niin kansallista yhtenäisyyttä kuin vahvistamaan isänmaallisuuden tunnetta sotilaissa ja muussa kansassa. Tämän tutkimuksen tarkoitus on nimenomaisesti pyrkiä selvittämään, miten propaganda, nationalismi, kansallinen identiteetti ja toisaalta hegemoninen maskuliinisuus näkyvät toisen maailmansodan aikaisissa suomalaisissa marsseissa, etenkin niiden lyriikoissa.

Lyriikoista tehty analyysi on toteutettu diskurssianalyysin keinoin, jonka avulla on hahmoteltu kolme toistuvaa pääteemaa marssien lyriikoista. Nämä kaikki teemat myös ilmentävät omalla tavallaan vallankäyttöä. Ensimmäinen pääteema aineistossa kohdentuu romantisoitun kuvan luomisen pyrkiminen propagandan avulla. Siinä korostuvat etenkin suomalainen luontokuvasto ja suomalaisuuden paremmuuden korostamisen romantisointi. Toinen pääteema hahmottuu isänmaallisuuden ja taisteluhengen korostamiseen marssien lyriikoissa. Kolmannessa pääteemassa korostuu hegemonisen maskuliinisuuden ylivallan korostaminen lyriikoissa.

Edellä mainitut teemat nousivat lyriikoissa esiin osin toisiinsa limittyneinä ilmiöinä, joten käsittelen niitä tässä luvussa omissa alakappaleissaan, jotka avaavat pääteemoja paremmin. Tässä luvussa pyrin etenemään jokseenkin kronologisessa järjestyksessä, jolloin etenen yleisestä teemasta päätyen yhä yksityiskohtaisempaan näkökulmaan. Analysoinnissa huomioin myös sen seikan, että sotilasslangi eli epävirallinen sotilaskieli ja virallinen sotilaskieli usein limittyvät toisiinsa marssien lyriikoissa (Jokinen 2000, 130). Jokisen mukaan (2000, 142) sotilasslangin katsotaan yhtenäistävän samassa kieliyhteisössä toimivia, ja koska sotilasslangin piirteet usein jäävät myös yhteiskunnan yleiskielen käyttöön, lyriikan marssien kautta välittämät asenteet ja arvot jäävät helpommin ihmisten ajatuksiin.

3.1 Romantisoidun kuvan luominen

Romantisoidun Suomi-kuvan luominen nousee nopeasti esille marssien lyriikoita tutkiessa. Romantisoidun kuvan luominen on tehokas keino vedota kuulijan kansallistunteeseen, koska esimerkiksi tämän tutkimuksen aineiston lyriikoissa romantisoidun Suomi-kuvan luominen liittyy usein Suomen luonnon kauneuden ja monimuotoisuuden korostamiseen. Tärkeä piirre romantisoidun Suomi-kuvan luonnissa on myös tapa, jolla vihollista kuvataan marssien lyriikoissa. Tehokkaasti luodulla romantisoidulla kuvalla voidaan edesauttaa propagandan ja nationalistisen ajattelun onnistumista, jolloin kuulija pääsee lähemmäksi valtion propagandistista ajattelua sodasta ja sodan oikeutuksesta.

Marssilaulun (Sillanpää 1942) lyriikat ovat hyvä esimerkki siitä, miten Suomi-kuvan romantisoimista on käytetty kuulijaan vetoamisessa marssien lyriikoissa. Marssissa lauletaan esimerkiksi ”yli **peltojen, vetten ja tunturien** / aina **Hangosta Petsamoon**.” Lyriikan kautta on siis pyritty rakentamaan romantisoitu kuva kauniista Suomesta ja kertomaan siitä millainen Suomi on ilman vihollista. Myös jo marssin *Kaunis Karjala* (Hällström 1942) nimestä voi nähdä viittauksen Suomen Karjalaan, jonka puolesta on oikeutettua lyriikan mukaan taistella kansan yhteistä vihollista vastaan. Marssin *Kaunis Karjala* (Hällström 1942) Suomi-kuvan romantisoitu sanoma vetosi kuulijoihin jopa niin hyvin, että se nousi nopeasti julkaisunsa jälkeen jo ennen talvi- ja jatkosotaa Pohjois-Karjalan Prikaatin kunniamarssiksi. Mielenkiintoista vahvasti romantisoitua lyriikan käyttöä löytyy myös marssista *Verivelka* (Hirviseppä 1942), jossa viitataan vanhaan suomalaiseen kaikkien tuntemaan kansalliseepokseen sanoilla ”teräsvahva on **Kalevalan** kansa.” Suomalaisista tässä esimerkissä pyrittiin siis luomaan kuvaus myyttisenä kalevalaisena kansana, jonka puolesta on hyvä taistella.

Romantisoidun kuvan luomiseen liittyy siis lyriikoissa myös se, että vihollinen, joka on useimmiten Neuvostoliitto, nähdään vastakkaisena osapuolena ja huonompana maana sekä yleisesti vain pahana verrattuna Suomeen sekä suomalaisiin. Lyriikoissa toistuu piirre, jossa Neuvostoliiton katsotaan pyrkivän estämään suomalaisia olemasta oma itsenäinen kansansa hyökkäämällä Suomea ja etenkin suomalaisuutta vastaan sotateoimilla. Esimerkiksi marssissa *Kaunis Karjala* (Hällström 1942) vedotaan kuulijaan Suomen paremmuuteen viitaten: ”Jos on **osa se**, / että **kaadumme** / taistelussa **oman** maan ja kansan **puolesta**”. Myös marssissa *Verivelka* (Hirviseppä 1942) nousee hyvin esiin, kuinka vihollisen kustannuksella luodaan

romantisoitu kuva omasta maasta: ”taas **ryntäsi ryssä ja surmasi, löi / kodit poltti ja raiskasi** riehuin.” Huomioitavaa on myös se, että vaikka suomalaisten sotilaiden kuvataan tekevän usein samoja sotatoimia lyriikoissa kuin vihollinenkin, niin suomalaisten toimet katsotaan kunniallisiksi ja välttämättömiksi. Suomen harjoittamat sotatoimet pyritään vain häivyttämään lyriikoissa me-hengen ja synnyinmaan edun piiriin sijoittuvina ilmiöinä – ”ja **me** suojaamme synnyinmaamme” (Hirviseppä 1942).

Romantisoidun kuvan luominen on ollut välttämätön keino saada niin sotilaat kuin toisaalta muukin kansa oman maan sotatoimien puolelle. Marsseista selvästi erottuu nämä tavoitteet ja romantisoinnilla on pyritty myös vähentämään osallaan omien sotatoimien kyseenalaisuutta ja kyseenalaistamista. Sodassa on kuitenkin ollut välttämätöntä, että myös suomalaiset sotilaat ovat surmanneet ja tehneet muita tuomittavia tekoja. Maan romantisoinnilla pyritään kääntämään marsseissa kuulijan huomio pois omasta ongelmallisesta toiminnasta siirtäen ne pelkästään vihollisen niskaan oikeuttaen näin oman maan toiminta.

3.2 Isänmaallisuuden, toverillisuuden ja taisteluhengen korostaminen

Yksi keskeisiä tavoitteita marssien lyriikoiden osalta on pyrkiä vahvistamaan ja korostamaan isänmaallisuuden ja taisteluhengen merkitystä sodankäynnin kannalta. Isänmaallisuuden ja taisteluhengen vahvistaminen on ollut varmasti yksi lyriikoiden tekoa ohjaavia tekijöitä kansallista identiteettiä ja nationalistista ajattelua tarkasteltaessa. Monia marsseja on laulettu sotilaiden toimesta rintamalla, tunnetuimpana tämän tutkimuksen aineistosta tällaisena marssina toimi *Marssilaulu* (Sillanpää 1942). Isänmaallisuutta, toverillisuutta ja taisteluhengeä korostavassa lyriikassa pyritään saavuttamaan siis kansallisen identiteetin tunteen kasvaminen, jolla voidaan taata se, että kaikki sotaan osallistuvat pyrkivät tekemään yhteiseksi luodun tavoitteen saavuttamiseksi kaiken mahdollisen. Esimerkkinä isänmaallisuuden korostamisesta voidaan nostaa esimerkiksi Laulaisen (2016, 29) huomio siitä, kuinka oman maan puolesta kaatuminen nostetaan lauluissa kunniakkaaksi ja sankarilliseksi teoksi. Seuraavaksi analysoin tarkemmin isänmaallisuuden, toveruuden ja taisteluhengen korostamista tämä tutkimuksen marssien lyriikoissa.

Marssilaulussa (Sillanpää 1942) isänmaallisuus ja taisteluhengi nousee esiin seuraavasti: ”Sinä tiedäthän, veikko, **mun vierelläin,** / mikä retkemme tänne toi, / **ilomielin me**

riensimme sinne päin, / mistä **yhteinen kutsu** soi.” Myös muiden marssien lyriikoista nousee esille samankaltaisia isänmaallisuutta, toveruutta ja taisteluhenkeä korostavia piirteitä, mikä voidaan huomata esimerkiksi marssin *Verivelka* (Hirviseppä 1942) sanoista: ”lipun alle **me astumme** riviin.” ja ”Ikivelkaa **me muistamme** velvoittavaa.” Yhteistä näille kaikille marssien lyriikoissa esiintyvälle pyrkimyksille on se, että niillä pyritään korostamaan sitä, kuinka hieno asia on käydä sotaa ja kuinka kunniallista on kuolla ja sotia oman isänmaan puolesta yhteisen vihollisen kukistamiseksi. Yhteishengen korostaminen on siis yleistä myös isänmaallisuuteen ja hyvään taisteluhenkeen viitattaessa, kuten *Sarkatakkien marssin* (Leinonen 1941) ensimmäisistä säkeistä jo käy ilmi: ”**Me** olemme vartijat **isien maan.** / **Me** astuimme rivihin harmajaan.”

On syytä huomata, että vaikka marssien lyriikoissa on toistuvasti esillä kunniallisuuden teema, sota ei ole ollut sotilaille ja muulle kansalle pelkkää voittokulkua ja hyviä asioita. Sota on aiheuttanut ymmärrettävästi myös paljon kärsimystä, kuolemaa, epätietoisuutta ja pelkoa, mutta tämä pyritään peittämään isänmaallisuuteen, toveruuden luomaan me-henkeen viitaten ja yleistä taisteluhenkeä korostaen. Näiden piirteiden korostaminen on selvästi nähty keinona käsitellä sodan tuomia vaikeita asioita, ja koska marssilaulukirjat ovat olleet pitkälti valtion alaisten propagandakoneistojen tuotosta, jo marssilauluja tehdessä on voitu valikoida tehokkaasti ne asiat, jotka tuodaan kansalle esiin, mutta näin myös luotu tietoisesti propagandistista kuvausta, jonka tarkoitus on ylläpitää ja kasvattaa isänmaallisuuden tunnetta, toveruutta taistelutantereella ja yleistä taisteluhenkeä.

3.3 Hegemoninen maskuliinisuus ja miehinen ylivalta

Hegemonisen maskuliinisuuden korostamisen tarve nousee vahvasti esiin marssien lyriikoista. Tämä on toki ymmärrettävää, koska yleisesti armeija ja sotiminen liitetään yhteiskunnassa miehiseksi piirteiksi (ks. esim. Jokinen 2000). Tämän tutkimuksen lyriikoissa korostuu vahvimpana piirteinä etenkin vanhempien miesten, isien vahva asema. Heidät kuvailtiin marsseissa pääasiassa henkilöiksi, joiden asemaan kaikki suomalaiset miehet halusivat ja heitä ihailtaan marssien lyriikoissa suuresti. Esimerkiksi *Sarkatakkien marssissa* (Leinonen 1941) todetaan seuraavasti miehistä ja toisaalta miehisydestä: ”**Me olemme vartijat** isien maan.” ja ”**Ole mies, älä** sorru, jos sortuvat **muut.**” Lyriikoissa usein toistui teema, että isät lähtivät sotiin ja sotivat siellä urheasti isänmaanpuolesta palaten arvostettuina voittajina

kotiin. Myös sodan kunniallistaminen nousee esiin, kun miesten tekoja hyväksytetään yhteiskunnan arvojen mukaiseksi normiksi. On myös huomioitavan arvoista, kuinka kaikki miehet pyritään laittamaan samanlaiseen muottiin marssien lyriikoissa. Tämä kulkee lyriikoissa monien sukupolvien lävitse pyrkien luomaan yhtenäistä mieskuvausta, joka edesauttaa tehokasta sodan käymistä.

Myös nuorten miesten asema on lyriikoissa tärkeässä roolissa, koska nuorilla miehillä kuvaillaan usein olevan tarvittavaa voimaa ja taitoa, mitä muilla ei samalla tavalla ole. Tämä näkyy hyvin esimerkiksi marssin *Verivelka* (Hirviseppä 1942) lyriikoissa, joissa lauletaan seuraavasti: ”**Kädet jäntevät** tarttuivat kirveisiin.” Osin siis nuoria miehiä pyritään kasvattamaan marssien kautta ”kunnollisiksi” miehiksi, jotka kykenevät sotimaan, kuten isänsä ennen heitä.

Toisaalta nuoret miehet kuvattiin kuitenkin alempiarvoisiksi kuin ”oikeat” sotamiehet (isät, isoisät). Tämä ilmenee hyvin esimerkiksi marssista *Sotilaspoika* (Runeberg 1941). Kyseisen marssilaulun lyriikka on kokonaan kirjoitettu lapsen näkökulmasta, jossa lapsi ihailee aikaisempien sukupolvien isiään. Marssissa luodaan ihailtava kuva isien asemasta kunniallisena sotilaana ja päädytään siihen, että lapsi päättää itsekkin lähteä ”**taisteluun**” täytettyään ensin viisitoista vuotta. Nuoret miehet ovat siis lyriikoiden mukaan vasta kasvamassa miesten korostetun tärkeään rooliin yhteiskunnan toiminnan osalta. Kyseinen marssi on nykypäivänäkin käytössä, mutta sen lyriikkaa on sotien jälkeisinä vuosikymmeninä kritisoitu paljon lapsisotilaita ihannoivasta kuvauksesta. Sotien aikana ja jo paljon niitä ennen, kuten esimerkiksi 1800-luvulla, jolloin tämä Runebergin lyriikka on syntynyt, kyseinen marssi on nähty hienona kuvauksena, koska sen sisältämiä ongelmia ei ole edes osattu välttämättä kyseenalaistaa.

Laulainen (2016, 41) on nostanut esiin marssien lyriikoiden keskeisenä piirteenä sen, kuinka naisten rooli sodassa nähtiin taka-alalla olemisena, kun sotilaat (miehet) suojelevat naisia, niin äitejä, siskoja kuin omaa puolisoaan pahalta viholliselta. Naisten, lasten ja vanhusten kuvaus on myös tämän tutkimuksen marssien lyriikoissa todella olematonta ja miesten maskuliinista ylivaltaa korostavaa. Tämä ilmenee selvästi jo *Vartiokansan laulun* (Vanne 1941) ensimmäisten säkeiden lausahduksista ”**Kestä** suomalainen **nainen**, / **iske**, suomalainen **mies**.” Jos naisia, lapsia tai vanhuksia edes kuvataan lyriikoissa, kuvaus keskittyy lähinnä näiden ryhmien aseman korostamiseen kotona. Marssien lyriikat osoittavat selkeästi sen, että

naisten tehtävä on odottaa miestä rintamalta ja kestää sota-aikana, kun mies hoitaa sotimisen ja niin sanotun ”rankan” työn. *Marssilaulusta* (Sillanpää 1942) ihannoitua maskuliinisuutta korostavan ajattelun perusteet nousevat selkeästi esiin, kun lyriikka menee marssin lopussa seuraavanlaisesti: ”Siis **te** lapset ja vanhukset / ja **te** äidit ja morsiamet: / niin kauan **teillä** on suojattu lies, / kun on **pystyssä yksikin mies.**” Marsseissa siis oletetaan, että miesten teot ovat välttämättömyys yhteiskunnan toimimiselle, eikä naisille, lapsille tai vanhuksille anneta käytännössä ollenkaan luottoa yhteiskunnallisesti tärkeiden tehtävien kautta. Tapa, jolla naisten, lasten ja vanhusten roolia kuvataan, korostaa näin myös hegemonista maskuliinisuutta ja sen tavoitteita.

4 DISKUSSIO

Tämän kandidaatintutkielman tarkastelun keskipisteenä toimi suomalaisen marssimusiikin lyriikan piirteet toisen maailmansodan aikaisessa marssimusiikissa. Tutkimusaineistona toimi kaksi suomalaista marssikirjaa toisen maailmansodan ajalta: ”Aseveikko: lauluja asemies- ja aseveli-iltoihin” vuodelta 1941 ja ”Sotilaan laulukirja” vuodelta 1942. Näistä marssikirjoista tarkempaan tarkasteluun valittiin kuusi marssia. Tarkempaan analyysiin valitut marssit olivat *Verivelka* (Hirviseppä 1942), *Vartiokansan laulu* (Vanne 1941), *Sarkatakien marssi* (Leinonen 1941), *Marssilaulu* (Sillanpää 1942), *Sotilaspoika* (Runeberg 1941) ja *Kaunis karjala* (Hällström 1942). Analysointia ohjaavat tutkimuskysymykset ja pääkäsitteet olivat seuraavat: 1) Millä tavalla sotapropaganda ilmenee toisen maailmansodan aikaisten marssien lyriikoissa, 2) Miten nationalismin ja kansallisen identiteetin vaaliminen näyttäytyy marssien lyriikassa ja 3) Millä tavalla hegemoninen maskuliinisuus esiintyy ja muodostuu marssien lyriikoissa? Tutkimus toteutettiin diskurssianalyysin keinoin, jossa tarkastellaan etenkin marssien lyriikan kielen- ja sanojenkäyttöä, sekä miten kielenkäyttö lyriikassa esiintyy ja mihin sillä pyritään. Diskurssianalyysissä tärkeäksi katsotaan myös suurempien tekijöiden vaikutusten ja seurausten havainnointi, miten ne vaikuttavat käytettävään kieleen. (Pynnönen 2013, 5). Tässä tutkimuksessa tarkastelinkin, miten propagandistiset ja nationalistiset pyrkimykset ovat vaikuttaneet marssien lyriikoissa käytettävään kieleen.

Marssien lyriikoiden analyysissä hahmottui selvästi kolme pääteemaa, jotka olivat romantisoidun kuvan luominen Suomesta ja suomalaisuudesta, isänmaallisuuden ja taisteluhengen korostaminen ja hegemonisen maskuliinisuuden korostaminen. Näitä pääteemoja eroteltiin propagandan, nationalismin, kansallisen identiteetin ja hegemonisen maskuliinisuuden käsitteiden kautta. Romantisoidun kuvan luominen Suomesta ilmeni etenkin Suomen luonnon kauneuden ja monimuotoisuuden korostamisella, mutta toisaalta viholliskuvauksen raakuudessa verrattuna suomalaisten kuvaamiseen. Isänmaallisuuden, toveruuden ja taisteluhengen korostaminen nousi esiin etenkin yhteishengen ja me-hengen korostamisella, ajatuksella siitä, että toveria ei jätetä. Hegemonisen maskuliinisuuden korostaminen esiintyi vahvana miesten sekä isien aseman korostamisella ja esiintuomisella. Korostamalla tiettyjä miehisiksi katsottuja piirteitä marssien lyriikoissa pyrittiin luomaan kuvausta ihanteellisesta suomalaisesta miehisestä kansalaisesta ja sotilaasta, jonka roolin omaksuminen edesauttaisi propagandan tavoitteiden saavuttamista ja näin palvelisi

sotilaallisia toimia. Marssien analysoinnin pohjalta voidaan siis esittää, että suomalaisten marssien lyriikoilla on ollut propagandistisia tavoitteita toisen maailmansodan aikaan.

4.1 Jatkotutkimus

Tästä tutkimuksesta nousee selkeitä jatkotutkimusaiheita, joihin marssien ja toisaalta kulttuurintutkimuksessa ylipäänsä olisi hyvä syventyä lisää tulevaisuudessa. Koska tämä tutkimus toteutettiin kandidaatintutkielmana, tutkielman rajallinen pituus ja marssikirja-aineiston laajuuden rajallisuus asettavat tiettyjä rajoitteita tämän tutkielman tulosten yleistettävyydelle. Tämän kandidaatintutkielman antamia suuntaviivoja voidaan seurata jatkotutkimuksien hahmottelussa kuitenkin muistaen tutkimusalan tulosten monimuotoisuus ja analysoitujen marssien vähäinen määrä. Marssien ja niiden lyriikoiden tarkastelu yhteiskunnalliselta tasolta on niin monitahoista, että voidaan todeta tämän kaltaisen tutkimuksen ottavan vasta ensimmäisiä askeleitaan Suomessa.

Kuten jo aiemmin olen todennut, kulttuurintutkimuksellinen tieto Suomen sotavuosia kuvaavasta marssimusiikista on yhä puutteellista, vaikka esimerkiksi toisesta maailmansodasta on kulunut jo 75 vuotta. Tulevaisuudessa tärkeää olisikin tutkia enemmän laajamittaisemmassa kaavassa marsseja niin lyriikoiden propagandayhteyksien kautta kuin tarkemmin musiikillisten piirteidenkin puolelta. Hyvä laajemman tutkimuksen avaus olisi esimerkiksi laajamittainen laadullinen sekä määrällinen tutkimus marsseista, niiden lyriikoista ja musiikillisista piirteistä laajemmalla aikaotannalla, kuin mitä tässä kandidaatintutkielmassa on voitu toteuttaa.

4.2 Lopuksi

Suomalainen propagandakoneisto on ollut sotien aikaan laaja liittäen yhteen monta toimialaa lähtien lehdistöstä päätyen aina kulttuuriin ja urheiluun (ks. esim. Pilke 2015). Perinteisen lehdistön yhteyksiä propagandaan on tutkittu enemmän, joten nyt olisi tärkeää keskittyä myös kulttuurin ja etenkin marssien puolelta tapahtuneen propagandan tutkimiseen. Huomioitavaa on myös se, että tutkimalla propagandan historiaa niin musiikissa kuin muussakin toiminnassa voidaan oppia ja ennaltaehkäistä tulevia ristiriitoja tunnistamalla yhtäläisyyksiä. Näin voidaan

välttää esimerkiksi turhaa valtioiden ja kansakuntien välistä vastakkainasettelua, jota nykyisessä globaalissa maailmanpoliittisessa ilmapiirissä esiintyy yhä enemmän.

Marssit ovat oleellinen osa niin Suomen historiaa kuin kansainvälisen vaikuttamisen historiaa. Marsseilla on ollut suuri propagandistinen rooli tiedon levittämisessä etenkin sodan aikana. Nykyäänkin esimerkiksi Suomessa marssien avulla pyritään vaikuttamaan ihmisten kansallisen identiteetin tunteeseen ja näin vahvistaa valtion sekä armeijajärjestelmän asemaa yhä monimuotoistuvassa maailmassa. Tämä kandidaatintutkielma avaa marssimusiikin tutkimusta, mutta monet marssien propagandistiset piirteet jäävät vielä vaille tarkempaa tutkimusta. Jatkossa tärkeää onkin syventää jo tutkittua tietoa liittäen siihen uusia huomioita musiikin kautta tapahtuvan propagandan kehittymisestä.

LÄHTEET

Tutkimuskirjallisuus:

Anderson, B. (2007). *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Gronow, P. & Saunio, I. (1990). *Äänilevyn historia*. Porvoo: WSOY.

Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Jalkanen, P. (2001). *Palmroth, Reino (1906-1992) Iskelmäsanottaja, kirjailija, urheilutoimittaja, kamarineuvos*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Kansallisbiografia. Haettu 20.5.2020 osoitteesta <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/1050>

Jokinen, A. (2000). *Panssaroitu maskuliinisuus*. Tampere: University press.

Jokinen, A. (2010). Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa T. Saresma, L.M. Rossi. & T. Juvonen (toim.), *Käsikirja sukupuoleen* (s.128-139). Tampere: Vastapaino.

Jowett, G. S. & O'Donnell, V. (2012). *Propaganda & persuasion*. California: Thousand Oaks.

Kilpiö, K. (2016). *Uuden aselajin palveluksessa: ääni ja musiikki suomalaisissa sotapropagandafilmeissä*. Ennen ja nyt. Historialliset tietosanomat. Haettu 20.5.2020 osoitteesta <http://www.ennenjanyt.net/2016/02/uuden-aselajin-palveluksessa-aani-ja-musiikki-suomalaisissa-sotapropagandafilmeissa/>

Kukkonen, E. (2002). *Äänisen aallot: suomalaisen levyiskelmän vaiheita sotavuosina 1940-1944*. Jyväskylä: Kustannuskolmio.

Kukkonen, E. (1985). *Elämää juoksuhaudoissa: suomalaisen levyiskelmän vaiheita 1940-1944*. Jyväskylä: Kustannuskolmio.

Laulainen, E. (2016). *Sotaisat sävelet: laulut propagandana Suomessa, Saksassa ja Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana*. Jyväskylän yliopisto. Historian ja etnologian laitos. Pro gradu.

Luostarinen, H. (1986). *Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941-44: tausta ja sisältö*. Tampere: Vastapaino.

Niiniluoto, M. (1994). *On elon retki näin eli miten viihteestä tuli sodan voittaja. Viihdytyskiertueita, kotirintaman kulttuuria ja Saksan suhteita vuosina 1939-45*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Pakkasvirta, J & Saukkonen, P. (toim.) (2004). *Nationalismit*. Helsinki: WSOY.

Pilke, H. (2015). Hengennostatusta, maisemakuvauksia ja hiven huumoria – sanallista sotapropagandaa Suomessa ja Suomesta vuosina 1939-1944. Teoksessa V. Kivioja, O. Kleemola & L. Clerc (toim.), *Sotapropagandasta brändäämiseen. Miten Suomi-kuvaa on rakennettu* (s. 66-94). Jyväskylä: Docendo Oy.

Pynnönen, A. (2013). *Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu.

Rajala, P. (1993). *Korkea päivä ja ehtoo: F.E. Sillanpää vuosina 1931-1964*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Sodermann, K. (2008). Kansallislaulujen poliittinen luenta. Teoksessa P-E. Korvela & K. Lindroos (toim.), *Avauksia poliittiseen ajatteluun* (s.111-126). Jyväskylä: Minerva.

Vihavainen, T. (2013). *Ryssäviha. Venäjä-pelon historia*. Helsinki: Minerva.

Yle:n Elävä arkisto. *Sota-ajan propagandalauluja*. Haettu 20.5.2020 osoitteesta <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/12/13/sota-ajan-propagandalauluja>

Alkuperäiset marssilaulukirjat ja marssit:

Hirvisettä, R. (1941). *Aseveikko: lauluja asemies- ja aseveli-iltoihin*. Helsinki: Propaganda-aseveljet r.y.

Leinonen, A. (1929). Sarkatakkien marssi. Teoksessa R. Hirvisettä (1941). *Aseveikko: lauluja asemies- ja aseveli-iltoihin* (s. 9). Helsinki: Propaganda-aseveljet r.y.

Runeberg, J.L. (1858). Sotilaspoika. Teoksessa R. Hirvisettä (1941). *Aseveikko: lauluja asemies- ja aseveli-iltoihin* (s. 35-36). Helsinki: Propaganda-aseveljet r.y.

Vanne, K. (s.a.). Vartiokansan laulu. Teoksessa R. Hirvisettä (1941). *Aseveikko: lauluja asemies- ja aseveli-iltoihin* (s. 88-89). Helsinki: Propaganda-aseveljet r.y.

Sotilaan laulukirja. (1942). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.

Hirvisettä, R. (s.a.) Verivelka. Teoksessa *Sotilaan laulukirja* (1942) (s. 76). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.

Hällstöm, E. (1918). Kaunis Karjala. Teoksessa *Sotilaan laulukirja* (1942) (s. 52). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.

Sillanpää, F.E. (1939). Marssilaulu. Teoksessa *Sotilaan laulukirja* (1942) (s. 56-57). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.